

Miloš Ničić¹

Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka

KAKO DRUGE UZETI ZA OZBILJNO?

(Marina Simić, *Ontološki obrt: uvod u kulturnu teoriju alteriteta*, Novi Sad: Mediterran Publishing, 2020, 286 str., ISBN 978-86-6391-114-7)

Kako suštinski uzimati druge za ozbiljno i kako misliti o nečemu što je toliko kontraintuitivno, da izgleda nebulozno? Šta znači nositi se sa konceptima koji podrivaju osnove pojmovnih aparata u okviru kojih mislimo? Na kraju, kako se misli na način koji omogućava promenu samih polaznih osnova takvog mišljenja? Nova knjiga Marine Simić *Ontološki obrt: uvod u kulturnu teoriju alteriteta* uvodi nas u sofisticiranu teorijsku debatu o centralnom pitanju antropologije i studija kulture – drugosti, pokazujući da je takvo mišljenje ne samo moguće u ovim i drugim disciplinama, već i neophodno – teorijski i politički. Drugost na koju se Simić u ovoj knjizi fokusira jeste alteritet, odnosno radikalna drugost, u okviru koje su neki metafizički ili ontološki postulati temeljno drugačiji od naših i ukoliko im se ne pristupi uz pomoć sofisticiranih teorijskih aparata, oni ne bi imali mnogo smisla. U centru mogućnosti razumevanja ovakvog radikalnog drugog nalazi se ontološki obrt, koji predstavlja središnju temu ove knjige.

Knjiga Marine Simić *Ontološki obrt: uvod u kulturnu teoriju alteriteta* predstavlja bogat i sistematično prikazan razvoj najsavremenijih društvenih teorija iz domena ontološkog obrta i značaja ovakvih teorija za različite humanističke discipline, prvenstveno za discipline antropologije i studija kulture. Kako je ontološki obrt relativno nova oblast u okvirima društvene teorije (osnovni pravci razumevanja i kritike ontološkog obrta formiraju se u toku prethodne dve decenije), ne postoji jasan konsenzus po mnogim

1 E-mail: milos.nicic@fpn.bg.ac.rs

pitanjima koja se odnose na njegovu interpretaciju i značaj. U tom smislu, autorka započinje knjigu pregledom osnovnih teorijskih postulata, njihovih autorki i autora i dominantnih pravaca u domenu ontološkog obrta, kako bi čitaocima i čitateljicama po prvi put na našem jeziku omogućila uvid u ovu dinamičnu savremenu transdisciplinarnu debatu u društvenoj teoriji. Na taj način, ova knjiga predstavlja svojevrsni priručnik za razumevanje ovog kompleksnog teorijskog stanovišta i nudi neophodne putokaze za razumevanje različitih, često heterogenih i interdisciplinarnih debata koje okružuju pojam ontološkog obrta. U tome se ogleda i jedan od najvećih doprinosa ove knjige, a to je omogućavanje čitaocima i čitateljicama, upućenim (samo) na jezik kojim je knjiga pisana, da razumeju i prate ovu savremenu teorijsku diskusiju koja se nalazi (prvenstveno) na preseku filozofije i antropologije.

Ova knjiga čitaocima i čitateljicama predstavlja najnoviji u nizu „obrta” koji su karakterisali temeljne promene vezane za osnovne postulate društvene teorije, a prvenstveno antropologije. Na tom tragu, a nakon tzv. kulturnog i refleksivnog obrta, društvenu teoriju „zahvatio” je ontološki obrt, koji je verovatno najradikalniji u poređenju sa onima koji su mu prethodili, a zasigurno je najambiciozniji. U tom smislu, autorka omogućava čitaocima i čitateljicama razumevanje osnovnih činioaca koji su doveli do preispitivanja sopstvenih pozicija onih koji teoriju stvaraju, ali i samih dometa teorija koje ne uključuju viđenje sveta/svetova onih koje smatramo radikalnim drugima. Ontološki obrt nije uobičajena dekonstruktivistička kritika poznatih pojmova koji čine temelje zapadne društvene teorije, već suočavanje te iste teorije sa potpuno drugačijim, alternativnim koncepcijama koje, posmatrane u registru (poznate) zapadne kosmologije, naprosto nemaju smisla (kako autorka kaže, pozivajući se na još jednog autora ontološkog obrta, Martina Holbrada (Martin Holbraad), „vode ka nebulozi”). Tako se značaj ontološkog obrta prepoznaje u „preispitivanju konceptualnog aparata kojim baratamo, uključujući i uobičajenu antropološku ideju kulture, ali i perspektive (pogleda na svet), multikulturalizma i same nauke” (Simić 2020, 9). Iz ove uvodne napomene čitateljke i čitaoci mogu dobiti uvid u tri dominantne teme ove knjige, a to su: teorijsko promišljanje značaja ontološkog obrta, sagledavanje kulturnih teorija i studija kulture u kontekstu ontološkog obrta i svojevrsni projekat dekolonizacije same nauke koji bi trebalo da usledi nakon susreta sa ontološkim obrtom.

Ontološki obrt jeste pokušaj teorije da se nosi sa konceptima koji proizilaze iz alteriteta, a koje ne može „smestiti” upotrebom konceptualnog aparata kojim raspolaže. Drugim rečima, ontološki obrt suočava naš (odnosno zapadni) teorijski aparat sa potpuno novim paradigmama, otvarajući prostor ne za nastanak novih pojmova uz pomoć kojih bismo taj alteritet opisali (kako kaže autorka, „takvih primera je bezbroj”), već za suštinsku promenu premisa same teorije nakon susreta sa alternativnim koncepcijama. Na taj način, o drugima se ne govori, već se govori *sa* njima, „’metafizika drugih’ postaje metafizika kao takva” (ibid., 11), a drugi prestaju da bivaju izvor primera, a postaju jedan od osnova koncepta. U knjizi se pruža detaljna geneza teorija koje vode ka opisanoj rekonceptualizaciji, a potiču prvenstveno iz antropologije (radova Viveirosa de Kastro (Viveiros de Castro) i Tanje Stolze Lime (Tânia Stolze Lima), ali i drugih poput Bruna Latura (Bruno Latour)) i filozofije (prvenstveno radova Žila Deleza (Gilles Deleuze), Feliksa Gatarija (Félix Guattari) i Filipa Deskole (Philippe Descola), ali i drugih, okupljenih oko pokreta spekulativnog realizma ili ontologije orijentisane na objekte, kao što su Grejem Harman (Graham Harman) i Kenten Mejasu (Quentin Meillassoux)).

Autorka izrazito znalački i vešto uvodi čitateljku/čitaoca u srž ovih savremenih teorijskih debata, predstavljajući nove, često kontraintuitivne paradigme poznatim konceptima i ne bez neophodne kritike (koja često nosi i elemente humora), koja omogućava lakše praćenje osnovnih problema koji prate temu ontološkog obrta. Na prvom mestu, autorka suprotstavlja dve osnovne koncepcije perspektivizma – epistemološku i ontološku, stavljajući drugu u osnovu ontološkog obrta. Naime, u okviru epistemološkog perspektivizma, uspostavlja se odnos koji podrazumeva mnoštvo perspektiva (pogleda) na jednu jedinstvenu realnost koja postoji nezavisno i izvan nas. Kod ontološkog perspektivizma, stvarnost je sama relacija sa okruženjem, tj. sama perspektiva. To u autorkinom slikovitom prikazu – *jedinstven svet/više pogleda* nasuprot radikalno drugačijem *jedinstven pogled/više svetova* – otvara čitaocima i čitateljkaama sfere multinaturalizma i perspektivizma iz kojeg se sofisticiranom teorijskom putanjom dolazi do problema multikulturalizma i samog pojma kulture. Ako je zapadni pojam kulture taj koji označava poglede (perspektive) na jedinstven svet, onda se takav pojam stavlja na ozbiljna preispitivanja kada se suoči sa radikalno drugačijim koncepcijama (viđenja) sveta.

Osnova kritike multikulturalizma i polje nastanka nativnog perspektivizma i multinaturalizma jesu terenski i teorijski etnografski radovi autorke i autora koji su se bavili nativnim amazonskim grupama, prvenstveno temama vezanim sa savremena čitanja animizma. Iz tog razloga, autorka značajan deo knjige posvećuje teorijskom predstavljanju, ali i razradi takvih radova, koji čine alteritet prisutnim u savremenoj teoriji i ukazuju na neophodnost iznalaženja načina da se takav alteritet inkorporira u osnove te i takve teorije. Savremena tumačenja animizma, u kojima se uzima da nije samo čovek nosilac moći delovanja (*agency*), već su to i druga živa bića i „neživi” entiteti, ukazuju na to koliko su alternativne metafizike ne samo moguće, već i postojeće. Neljudska agensnost jeste još jedan koncept alteriteta koji ukazuje na potrebe redefinisavanja pojmova moći delovanja, evropskog antropocentrizma i kulture.

Posebno značajno mesto u knjizi autorka posvećuje multinaturalizmu Viveirosa de Kastra, još jednog amazoniste, u okviru kojeg se debata o metafizičkim sistemima smešta i u domen političkog, a prvenstveno u odnosu na kritiku zapadne antropocentričnosti. Ideje da su životinje bivši ljudi, da zveri iz prašume (posebno važne za razumevanje multiperspektivizma jesu jaguari i pekari-vrsta divlje svinje) nisu *kao* osobe, već *jesu* osobe (ibid., 68) okreće postavke zapadne misli i dovodi u pitanje političke projekte koje iz njega slede. Na taj način, omogućava se ne deklarativna, već suštinska dekolonijalizacija misli, koja otvara prostor za mišljenje koje nije ograničeno modernističkim konceptualnim aparatom. Na taj način bi se prestalo govoriti *za* (one), već *sa* (onima).

Ova knjiga omogućava čitaocima da sagledaju i najsavremenije debate u domenima studija kulture i kulturne teorije uopšte, upravo kroz aktuelne teme i pristupe vezane za ontološki obrt koje autorka u njoj iznosi. U celokupnom poglavlju posvećenom odnosima ontološkog obrta i pojma kulture, autorka pokazuje kako je za ispravnu asimilaciju koncepta alteriteta neophodno redefinisati i sam pojam kulture, koji je u antropologiji heurističko oruđe, a u studijama kulture polje analize (ibid., 236). Autorka pokazuje (prateći radove antropologa Roja Vagnera (Roy Wagner)) kako je transformacija koncepta kulture kao koncepta putem kojeg (tradicionalno) mislimo alteritet zapravo mogućnost za transformaciju zapadne teorijske misli, jer se ona umnogome zasniva kako na pojmu kulture, tako i na supro-

tnosti između kulture i prirode. Stoga, alteritet predstavlja problem na koji ovako postavljen pojam kulture ne može da pruži odgovarajuće odgovore.

Vrednost monografije Marine Simić je višestruka. Na prvom mestu, ona ne predstavlja tek izrazito sistematičan i studiozan prikaz najsavremenijih debata u društvenoj teoriji danas, već i uspešan poduhvat iznalaženja celokupnog jezičkog rešenja za prevode mnogih elemenata ovih teorija koji do sada nisu postojali u našem jeziku. Podjednako je značajna i sposobnost autorke da ove kompleksne probleme predstavi na način koji će omogućiti zainteresovanim čitaocima da se po prvi put upoznaju sa ontološkim obrtom, a onim (retkima) koji se ovom temom u regionalnim okvirima već bave, mogućnost da učestvuju u ovim temama na našem jeziku. Posebno značajno jeste i predstavljanje mnogih etnografsko-teorijskih radova koji doprinose uključivanju lokalne disciplinarne publike iz domena entologije-antropologije, studija kulture i filozofije u savremene naučne tokove. Konačno, svojim stilom pisanja i premisama autorka poziva na temeljna promišljanja principa savremene teorije, što na kraju ipak može dovesti da druge zaista shvatimo ozbiljno, a da radikalnu drugost, da parafraziramo antropologa Dejvida Grebera (David Graeber), ne vidimo kao ništa drugo nego kao realnost samu.²

LITERATURA

Graeber, David. 2015. „Radical Alterity Is Just another Way of Saying 'Reality': A Reply to Eduardo Viveiros de Castro.” *HAU: Journal of Ethnographic Theory* 5 (2): 1–41.

Simić, Marina. 2020. *Ontološki obrt: uvod u kulturnu teoriju alteriteta*. Novi Sad: Mediterran Publishing.

2 Misli se na esej antropologa Dejvida Grebera iz 2015. godine (Graeber 2015), objavljen pod naslovom „Radikalna drugost je samo drugačiji način da se kaže realnost: odgovor Viveirosu de Kastru”. Iako je Greber polemičko-kritički nastrojen prema idejama ontološkog obrta Viveirosa de Kastru, on u njemu sa radošću polemiše o osnovnim premisama (antropološke) discipline koje se ontološkim obrtom stavljaju na ispit. To još jednom pokazuje kako je i koliko pokušaj da se društvena teorija suoči sa alteritetom razvigorila samu antropologiju i omogućila joj da, nakon mnogo godina, postane relevantan sagovornik drugim disciplinama, prvenstveno filozofiji. Iz tog razloga je ovaj naslov izabran za sam kraj ovog prikaza.